Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Sjette Afdeling)

4. maj 2023 *

»Præjudiciel forelæggelse – socialpolitik – tilrettelæggelse af arbejdstiden – direktiv 2003/88/EF – artikel 1, stk. 3 – anvendelsesområde – artikel 8 – artikel 12 – natarbejderes sikkerhed og sundhed under arbejdet – beskyttelsesniveau for natarbejdere, som svarer til arten af det arbejde, de udfører – direktiv 89/391/EØF – artikel 2 – arbejdstagere i den offentlige og i den private sektor – artikel 20 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder – ligebehandling«

Forenede sager C-529/21 – C-536/21 og C-732/21– C-738/21,

angående 15 anmodninger om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Rayonen sad – Kula (kredsdomstolen i Kula, Bulgarien), ved afgørelser af 10. august 2021 og af 18. november 2021, indgået til Domstolen henholdsvis den 25. august 2021 og den 30. november 2021, i sagerne

OP (C-529/21),

MN (C-530/21),

KL (C-531/21),

IJ (C-532/21),

GH (C-533/21),

EF (C-534/21),

CD (C-535/21),

AB (C-536/21),

AB (C-732/21),

BC (C-733/21),

CD (C-734/21),

DE (C-735/21),

* Processprog: bulgarsk.

EF (C-736/21),

FG (C-737/21),

GH (C-738/21)

mod

Glavna direktsia »Pozharna bezopasnost i zashtita na naselenieto« kam Ministerstvo na vatreshnite raboti,

har

DOMSTOLEN (Sjette Afdeling),

sammensat af afdelingsformanden, P.G. Xuereb, og dommerne T. von Danwitz og I. Ziemele (refererende dommer),

generaladvokat: A. Rantos,

justitssekretær: A. Calot Escobar,

på grundlag af den skriftlige forhandling,

efter at der er afgivet indlæg af:

– Europa-Kommissionen ved D. Drambozova, D. Recchia og C. Valero, som befuldmægtigede,

og idet Domstolen efter at have hørt generaladvokaten har besluttet, at sagen skal pådømmes uden forslag til afgørelse,

afsagt følgende

Dom

1 Anmodningerne om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 1, stk. 3, og artikel 12 i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2003/88/EF af 4. november 2003 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden (EUT 2003, L 299, s. 9) og artikel 2, stk. 2, i Rådets direktiv 89/391/EØF af 12. juni 1989 om iværksættelse af foranstaltninger til forbedring af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed under arbejdet (EFT 1989, L 183, s. 1).

2 Anmodningerne er blevet indgivet i forbindelse med 15 tvister mellem tjenestemænd, der er ansat i Glavna direktsia »Pozjarna bezopasnost i zasjtjita na naselenieto« kam Ministerstvo na vatresjnite raboti (indenrigsministeriets generaldirektorat »Brandvæsen og civilforsvar«, Bulgarien), og dette generaldirektorat vedrørende registrering af og løn for de timers natarbejde, som de pågældende tjenestemænd har udført.

Retsforskrifter

EU-retten

Direktiv 2003/88

3 Artikel 1 i direktiv 2003/88 med overskriften »Formål og anvendelsesområde« bestemmer:

»1. Dette direktiv indeholder minimumsforskrifter for sikkerhed og sundhed i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden.

2. Dette direktiv finder anvendelse på:

a) de minimale daglige hvileperioder, ugentlige hvileperioder og årlige ferier, på pauser og på den maksimale ugentlige arbejdstid, samt på

b) visse aspekter i forbindelse med natarbejde, skifteholdsarbejde og arbejdsrytme.

3. Dette direktiv finder anvendelse på alle former for private og offentlige aktiviteter som defineret i artikel 2 i direktiv [89/391], jf. dog nærværende direktivs artikel 14, 17, 18 og 19.

[…]«

4 Artikel 2 i direktiv 2003/88 med overskriften »Definitioner« fastsætter følgende:

»I dette direktiv forstås ved:

[…]

3) »natperiode«: et tidsrum på mindst syv timer, der er fastsat ved national lovgivning, og som under alle omstændigheder omfatter tidsrummet mellem kl. 00.00 og kl. 05.00

4) »natarbejder«:

a) dels en arbejdstager, der normalt udfører mindst tre timer af sin daglige arbejdstid i natperioden, og

b) dels en arbejdstager, der forventes at udføre en vis del af sin årlige arbejdstid i natperioden, idet denne del efter den pågældende medlemsstats valg fastsættes:
   i) ved national lovgivning efter høring af arbejdsmarkedets parter, eller
   ii) ved nationale eller regionale kollektive overenskomster eller aftaler mellem arbejdsmarkedets parter

5) »skifteholdsarbejde«: enhver form for tilrettelæggelse af holdarbejde, som består i, at arbejdstagerne afløser hinanden på de samme arbejdspladser efter en bestemt tidsplan, herunder på skift, og som kan være kontinuerligt eller diskontinuerligt, hvilket kræver, at arbejdstagerne arbejder på forskellige tidspunkter over en given periode af dage eller uger

6) »skifteholdsarbejder«: arbejdstager, som deltager i skifteholdsarbejde

[…]«

5 Dette direktivs artikel 8 med overskriften »Natarbejdets varighed« har følgende ordlyd:

»Medlemsstaterne træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre:

a) at den normale arbejdstid for natarbejde i gennemsnit ikke overstiger otte timer pr. periode på 24 timer

b) at natarbejdere ved særlig risikofyldt beskæftigelse eller beskæftigelse, der indebærer en betydelig fysisk eller psykisk belastning, ikke arbejder mere end otte timer i løbet af en periode på 24 timer, i hvilken de udfører natarbejde.

For så vidt angår litra b) defineres særlig risikofyldt beskæftigelse eller beskæftigelse, der indebærer en betydelig fysisk eller psykisk belastning, i den nationale lovgivning og/eller praksis eller ved kollektive overenskomster eller aftaler mellem arbejdsmarkedets parter under hensyn til de følgevirkninger og risici, der er forbundet med natarbejde.«

6 Dette direktivs artikel 12 med overskriften »Sikkerheds- og sundhedsbeskyttelse« bestemmer:

»Medlemsstaterne træffer de nødvendige foranstaltninger for at sikre:

a) at der for natarbejdere og skifteholdsarbejdere gælder et beskyttelsesniveau for sikkerhed og sundhed, som svarer til arten af det arbejde, de udfører

b) at der findes passende beskyttelses- og forebyggelsestjenester og -faciliteter vedrørende natarbejderes og skifteholdsarbejderes sikkerhed og sundhed, som svarer til dem, der gælder for de øvrige arbejdstagere, og som er til rådighed til enhver tid.«

Direktiv 89/391

7 Artikel 2 i direktiv 89/391 med overskriften »Anvendelsesområde« fastsætter:

»1. Dette direktiv finder anvendelse på alle former for private og offentlige aktiviteter (industri, landbrug, handel, administration, tjenesteydelser, undervisning, kulturel virksomhed, fritidsbeskæftigelse osv.).

2. Dette direktiv finder ikke anvendelse, når særlige forhold i tilknytning til visse specifikke aktiviteter i den offentlige tjeneste, f.eks. i de væbnede styrker eller inden for politiet, eller til visse specifikke aktiviteter i civilbeskyttelsestjenesterne på afgørende vis taler imod dets anvendelse.

I så fald skal det påses, at arbejdstagernes sikkerhed og sundhed sikres i videst muligt omfang i overensstemmelse med målsætningerne i dette direktiv.«

Bulgarsk ret

Arbejdsloven

8 Artikel 140 i kodeks na truda (arbejdsloven) (DV nr. 26 af 1.4.1986, og DV nr. 27 af 4.4.1986) i den affattelse, der finder anvendelse på tvisten i hovedsagen (herefter »arbejdsloven«), bestemmer:

»1. Den normale ugentlige varighed af natarbejde ved en femdages arbejdsuge må ikke overstige 35 timer. Den normale varighed af natarbejde ved en femdages arbejdsuge må ikke overstige syv timer pr døgn.

2. Natarbejde er den tjeneste, der udføres fra kl. 22.00 til kl. 6.00, idet denne periode udvides for så vidt angår arbejdstagere under 16 år til perioden fra kl. 20.00 til kl. 6.00.

[…]«

9 Arbejdslovens artikel 143 bestemmer:

»1. Overarbejde består af arbejdstid, som arbejdstageren arbejder ud over den for den pågældende fastsatte arbejdstid, idet arbejdsgiveren eller den hierarkisk overordnede har kendskab hertil eller ikke har modsat sig dette.

[…]«

Loven om indenrigsministeriet

10 Artikel 142 i zakon za Ministerstvo na vatresjnite raboti (loven om indenrigsministeriet) af 28. maj og 19. juni 2014 (DV nr. 53 af 27.6.2014, s. 2) i den affattelse, der finder anvendelse på tvisterne i hovedsagen (herefter »loven om indenrigsministeriet«), bestemmer:

»1. Indenrigsministeriets ansatte omfatter:

1) tjenestemænd – politibetjente samt personale ansat i generaldirektoratet »Brandvæsen og civilforsvar«

2) tjenestemænd

3) kontraktansatte.

[…]«

11 Artikel 187 i loven om indenrigsministeriet i den affattelse, der fandt anvendelse før zakon za izmenenie i dopalnenie na zakona za Ministerstvo na vatreshnite raboti (lov om ændring og supplering af loven om indenrigsministeriet) af 11. juni og 1. juli 2020 (DV nr. 60 af 7.7.2020, s. 3) trådte i kraft, fastsatte følgende:

»1. Den normale arbejdstid for tjenestemænd i indenrigsministeriet er otte timer om dagen og 40 timer om ugen ved en femdages arbejdsuge.

[…]

3. Arbejdstiden for tjenestemænd beregnes i arbejdsdage på dagsbasis, mens den beregnes over en periode på tre måneder for dem, der udfører arbejde på skift af 8, 12 eller 24 timer. En tjeneste, der varer mere end 24 timer, udgør en undtagelse. […] I tilfælde af skifteholdsarbejde kan natarbejde udføres fra kl. 22.00 til kl. 6.00, men den gennemsnitlige arbejdstid må ikke overstige otte timer pr. periode på 24 timer.

[…]

9. Bestemmelser vedrørende tilrettelæggelse og fordeling af arbejdstiden samt registreringen heraf, om løn for det arbejde, som tjenestemænd udfører uden for normal arbejdstid, om ordningen for tjeneste, om hviletid og tjenestemænds ferie fastsættes ved bekendtgørelse fra indenrigsministeren.

[…]«

12 Artikel 187 i loven om indenrigsministeriet i den affattelse, der finder anvendelse fra ikrafttrædelsen af lov om ændring og supplering af loven om indenrigsministeriet af 11. juni og 1. juli 2020, har følgende ordlyd:

»1. Den normale arbejdstid for tjenestemænd i indenrigsministeriet er otte timer pr. dag og 40 timer pr. ugen ved en femdages arbejdsuge. Den normale varighed af natarbejde er otte timer pr. periode på 24 timer. Natarbejde udføres mellem kl. 22.00 og 6.00.

2. Der fastsættes en nedsat arbejdstid for tjenestemænd i den offentlige sektor, der udfører arbejde under særlige omstændigheder og er udsat for livsfare eller sundhedsfare.

3. Arbejdstiden for tjenestemænd beregnes i hverdage på et dagligt grundlag, og for ansatte med 8-, 12- eller 24-timers skifteholdsarbejde beregnes den over en periode på tre måneder. 24-timers skifteholdsarbejde udgør undtagelsen.

[…]

10. Bestemmelser vedrørende tilrettelæggelse og fordeling af arbejdstiden samt registreringen heraf, om løn for det arbejde, som udføres uden for normal arbejdstid, om ordningen for tjeneste, om hviletid og tjenestemænds ferie som omhandlet i artikel 142, stk. 1, nr. 1, og stk. 3, fastsættes ved bekendtgørelse fra indenrigsministeren.«

13 Denne lovs artikel 188, stk. 2, har følgende ordlyd:

»Tjenestemænd i indenrigsministeriet, der udfører arbejde fra kl. 22.00 til kl. 6.00, nyder den særlige beskyttelse i henhold til arbejdsloven.«

Bekendtgørelser vedtaget af indenrigsministeren i henhold til artikel 187 i loven om indenrigsministeriet

14 Artikel 3, stk. 3, i naredba no 8121z-776 (bekendtgørelse nr. 8121z-776) af 29. juli 2016 (DV nr. 60 af 2.8.2016, s. 16), der blev ophævet den 14. januar 2020, fastsatte:

»Det er muligt at pålægge tjenestemænd i indenrigsministeriet også at arbejde om natten mellem kl. 22.00 og 6.00, idet arbejdstidens varighed ikke bør overstige otte timer pr periode på 24-timer.«

15 Artikel 3, stk. 2, i naredba no 8121z-36 (bekendtgørelse nr. 8121z-36) af 7. januar 2020 (DV nr. 3 af 10.1.2020, s. 3), der blev ophævet den 21. oktober 2020, havde følgende ordlyd:

»Det er muligt at pålægge tjenestemænd i indenrigsministeriet også at arbejde om natten mellem kl. 22.00 og 6.00, idet arbejdstidens varighed ikke bør overstige otte timer pr periode på 24-timer.«

16 Artikel 3, stk. 2, i naredba no 8121z-1174 (bekendtgørelse nr. 8121z-1174) af 21. oktober 2020 (DV nr. 93 af 30.10.2020), der blev ophævet den 15. december 2020, bestemte:

»Det er muligt at pålægge tjenestemænd i indenrigsministeriet også at arbejde om natten mellem kl. 22.00 og 6.00, idet arbejdstidens varighed ikke bør overstige gennemsnitligt otte timer pr. periode på 24-timer.«

Bekendtgørelsen om aflønningens opbygning og tilrettelæggelse

17 Artikel 8 i naredba za strukturata i organizatsiata na rabotnata zaplata (bekendtgørelse om aflønningens opbygning og tilrettelæggelse) af 17. januar 2007 (DV nr. 9 af 26.1.2007, s. 2) havde følgende ordlyd:

»For hver times eller del af en times natarbejde, der udføres mellem kl. 22.00 og 6.00, modtager arbejdstagere et løntillæg for natarbejde svarende til mindst 0,25 bulgarske lev (BGN) (ca. 0,13 EUR).«

18 Denne bestemmelser fastsætter følgende i den affattelse, der finder anvendelse efter ikrafttrædelsen af postanovlenie za izmenenie na Naredbata za strukturata i organizatsiata na rabotnata zaplata (bekendtgørelse om ændring af bekendtgørelse om aflønningens opbygning og tilrettelæggelse) af 21. juli 2020 (DV nr. 66 af 24.7.2020, s. 7):

»For hver times eller del af en times natarbejde, der udføres mellem kl. 22.00 og 6.00, modtager arbejdstagere et løntillæg for natarbejde svarende til mindst 0,15% af den bulgarske mindsteløn, der ikke må være lavere end 1 BGN.«

19 Artikel 9, stk. 2, i bekendtgørelse om aflønningens opbygning og tilrettelæggelse fastsætter:

»Ved beregningen af den samlede arbejdstid omregnes natarbejde til dagarbejde med en koefficient svarende til forholdet mellem den normale varighed af dagarbejde og natarbejde, som er fastsat med henblik på den daglige registrering af arbejdstiden for den pågældende arbejdsplads.«

Tvisterne i hovedsagerne og de præjudicielle spørgsmål

20 Sagsøgerne i hovedsagen er ansat som tjenestemænd og arbejder som brandmænd i distriktstjenesten i byen Kula (Bulgarien) under indenrigsministeriets generaldirektorat »brandvæsen og civilforsvar«.

21 Hovedsagerne vedrører perioden fra den 31. januar 2018 til den 31. december 2020, hvorunder sagsøgerne i hovedsagen arbejdede inden for rammerne af et 24-timers skifteholdsarbejde, beregnet kvartalsvis. Under denne periode udførte sagsøgerne i hovedsagen natarbejde otte timer pr. periode på 24 timer mellem kl. 22.00 og 6.00.

22 Den forelæggende ret har anført, at i bulgarsk ret findes de almindelige bestemmelser for natarbejde i arbejdsloven, der foreskriver dels, at natarbejde ikke må overstige syv timer pr. periode på 24 timer, dels at overarbejde, der består i arbejde udført uden for den faste arbejdstid, giver ret til en lønforhøjelse svarende til næsten 50%.

23 Den forelæggende ret har hertil tilføjet, at ifølge de særlige bestemmelser for arbejde, der er foreskrevet i loven om indenrigsministeriet, er den normale varighed af natarbejde derimod otte timer pr. periode på 24 timer, og at den normale arbejdstid på otte timer i henhold til disse særlige bestemmelser – til trods for, at disse særlige bestemmelser i lighed med de almindelige bestemmelser vedrørende natarbejde definerer overarbejde som arbejde, der udføres uden for den faste arbejdstid – kun giver ret til et tillæg på 0,25 BGN i timen.

24 Sagsøgerne i hovedsagen har gjort gældende, at det natarbejde, der svarer til forholdet mellem den normale varighed af natarbejde, som gælder for dem, og den normale varighed af natarbejde, der gælder for arbejdstagere i den privat sektor, dvs. en time, udgør overarbejde. Disse overarbejdstimer giver imidlertid ikke ret til nogen lønstigning som foreskrevet i arbejdsloven. De særlige bestemmelser for natarbejde i loven om indenrigsministeriet foreskriver nemlig alene, at natarbejde giver ret til et løntillæg på 0,25 BGN pr. time. Sagsøgerne i hovedsagen er derfor af den opfattelse, at den metode til beregning af lønnen for natarbejde, der er foreskrevet i loven om indenrigsministeriet, er diskriminerende, og at de burde være omfattet af en mere gunstig ordning, dvs. de almindelige bestemmelser.

25 Den forelæggende ret har bemærket, at sagsøgerne i hovedsagen, der er tjenestemænd i distriktstjenesten under indenrigsministeriets generaldirektorat »brandvæsen og civilforsvar«, har visse fordele i forhold til arbejdstagere, hvis arbejde henhører under de almindelige regler om natarbejde i arbejdsloven, herunder f.eks. længere betalt ferie eller højere pension.

26 Den forelæggende ret er således i tvivl om, hvorvidt det er tilladt at lade disse personer være underlagt mindre gunstige arbejdsvilkår i andre henseender, f.eks. ved i deres tilfælde at fastsætte den normale varighed af natarbejde til otte timer.

27 På denne baggrund har Rayonen sad – Kula (kredsdomstolen i Kula, Bulgarien) besluttet at udsætte sagerne og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål, der er affattet ens i sagerne C-529/21 – C-536/21 og i sagerne C-732/21 – C-738/21:

»1) Finder direktiv [2003/88] anvendelse, når særlige forhold i tilknytning til visse specifikke aktiviteter i den offentlige tjeneste, f.eks. i de væbnede styrker eller inden for politiet, eller til visse specifikke aktiviteter i civilbeskyttelsestjenesterne på afgørende vis taler imod dets anvendelse, når:

– Artikel 1, [stk.] 3, i direktiv [2003/88] bestemmer, at direktivet finder anvendelse på alle former for private og offentlige aktiviteter som defineret i artikel 2 i direktiv [89/391].

– Artikel 2, [stk.] 2, i direktiv [89/391] bestemmer, at det ikke finder anvendelse, når særlige forhold i tilknytning til visse specifikke aktiviteter i den offentlige tjeneste, f.eks. i de væbnede styrker eller inden for politiet, eller til visse specifikke aktiviteter i civilbeskyttelsestjenesterne på afgørende vis taler imod dets anvendelse?

2) Skal der ved vurderingen af ækvivalensen af de passende beskyttelses- og forebyggelsestjenester i henhold til artikel 12, litra b), i direktiv [2003/88] for en kategori af arbejdstagere, der udfører natarbejde af højst [syv] timers varighed i en 24-timers periode i forhold til en anden kategori af arbejdstagere, der ligeledes udfører natarbejde, og hvis arbejdstid om natten er højst [otte] timer, men som har andre fordele som f.eks. ekstra ferie, højere godtgørelse ved pension, et højere løntilskud baseret på anciennitet, tages hensyn til de fordele, som de sidstnævnte arbejdstagere har?«

Retsforhandlingerne for Domstolen

28 Den forelæggende ret har anmodet om, at nærværende præjudicielle forelæggelser undergives den præjudicielle hasteprocedure, der er fastsat i artikel 107, stk. 1, i Domstolens procesreglement i sagerne C-529/21 – C-536/21.

29 Den 9. september 2021 har Domstolen, efter forslag fra den refererende dommer og efter at have hørt generaladvokaten, besluttet ikke at efterkomme denne anmodning.

30 Ved afgørelser truffet af Domstolens præsident henholdsvis den 24. september og den 16. december 2021 blev sagerne C-529/21 – C-536/21 og sagerne C-732/21 – C-738/21 forenet, og sagen ved Domstolen blev udsat på afsigelsen af dom af 24. februar 2022, Glavna direktsia »Pozharna bezopasnost i zashtita na naselenieto« (C-262/20, EU:C:2022:117).

31 Sagen blev genoptaget den 28. februar 2022.

32 Ved afgørelse truffet af Domstolen den 13. december 2022 blev sagerne C-529/21 – C-536/21 og sagerne C-732/21 – C-738/21 forenet med henblik på dommen.

Om de præjudicielle spørgsmål

Det første spørgsmål

33 Med det første spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om direktiv 2003/88 finder anvendelse på aktiviteter såsom de aktiviteter, der udøves af sagsøgerne i hovedsagen, der er tjenestemænd og arbejder som brandmænd i indenrigsministeriets generaldirektorat »brandvæsen og civilforsvar« og betragtes som natarbejdere, for så vidt som anvendelsesområdet for direktiv 2003/88 på den ene side er defineret i dets artikel 1, stk. 3, gennem en udtrykkelig henvisning til artikel 2 i direktiv 89/391, mens direktiv 89/391 i henhold til dets artikel 2 på den anden side ikke finder anvendelse, når særlige forhold i tilknytning til

visse specifikke aktiviteter i den offentlige tjeneste, f.eks. i de væbnede styrker eller inden for politiet, eller til visse specifikke aktiviteter i civilbeskyttelsestjenesterne på afgørende vis taler imod dets anvendelse.

34 Det skal indledningsvis bemærkes, at sagerne for den forelæggende ret udelukkende vedrører anvendelsen af direktivet 2003/88 på tjenestemænd, der arbejder som brandmænd og regelmæssigt arbejder om natten. Det første spørgsmål skal dermed som foreslået af Europa-Kommissionen forstås således, at det hermed ønskes oplyst, om artikel 1, stk. 3, i direktiv 2003/88, sammenholdt med artikel 2 i direktiv 89/391, skal fortolkes således, at direktiv 2003/88 finder anvendelse på arbejdstagere i den offentlige sektor, såsom brandmænd, der betragtes som værende natarbejdere.

35 For det første skal det i denne henseende indledningsvis bemærkes, at det fremgår af artikel 1, stk. 3, i direktiv 2003/88, sammenholdt med artikel 2 i direktiv 89/391, hvortil førstnævnte bestemmelse henviser, at disse direktiver finder anvendelse på alle former for private og offentlige aktiviteter med henblik på forbedring af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed under arbejdet og med henblik på at regulere visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelsen af deres arbejdstid (dom af 3.5.2012, Neidel, C-337/10, EU:C:2012:263, præmis 20).

36 For det andet følger det heraf, at anvendelsesområdet for direktiv 89/391 skal defineres bredt med den virkning, at de undtagelser til direktivets anvendelsesområde, der er fastsat i direktivets artikel 2, stk. 2, første afsnit, skal fortolkes snævert. Disse undtagelser blev nemlig kun vedtaget med det formål at sikre, at de tjenester, der er uundværlige for beskyttelsen af sikkerhed og sundhed samt den offentlige orden i tilfælde af alvorlige omstændigheder af exceptionelt omfang, fungerer tilfredsstillende (dom af 3.5.2012, Neidel, C-337/10, EU:C:2012:263, præmis 21 og den deri nævnte retspraksis).

37 For det tredje har Domstolen fastslået, at det kriterium, der i artikel 2, stk. 2, første afsnit, i direktiv 89/391 anvendes til at udelukke visse aktiviteter fra dette direktivs anvendelsesområde og dermed fra anvendelsesområdet for direktiv 2003/88, ikke støttes på arbejdstagernes tilhørsforhold overordnet set til en af de sektorer inden for den offentlige tjeneste, der er omfattet af denne bestemmelse, men udelukkende er støttet på visse specifikke aktiviteters særlige forhold, når disse aktiviteter udøves af arbejdstagere fra de sektorer, der er omfattet af denne bestemmelse, idet aktiviteternes specifikke art begrunder en undtagelse til reglerne om beskyttelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed, fordi det er absolut nødvendigt at garantere en effektiv beskyttelse af samfundet (dom af 15.7.2021, Ministrstvo za obrambo, C-742/19, EU:C:2021:597, præmis 56).

38 Domstolen har i denne henseende fastslået, at selv om visse tjenester faktisk står over for begivenheder, der pr. definition ikke er forudseelige, er de aktiviteter, som er forbundet hermed under normale omstændigheder, og som i øvrigt svarer til den opgave, der netop er blevet pålagt sådanne tjenester, herunder arbejdstiderne for deres personale, ikke dermed mindre egnede til at blive organiseret på forhånd (dom af 5.10.2004, Pfeiffer m.fl., C-397/01 – C-403/01, EU:C:2004:584, præmis 57).

39 Domstolen har i denne sammenhæng fastslået, at direktiv 2003/88 finder anvendelse på aktiviteter, der udføres af brandmænd, selv om de udøves af indsatsstyrker, og uanset om formålet er at slukke en ildebrand eller at udføre andre former for redningsarbejde, når de udføres under betingelser, der er sædvanlige for de opgaver, som varetages af den pågældende tjeneste. Dette gælder, selv om de indsatsopgaver, som disse aktiviteter kan give anledning til, er

af en sådan art, at de ikke kan forudses, og selv om de arbejdstagere, der deltager heri, kan blive udsat for visse sikkerheds- og/eller sundhedsrisici (dom af 21.2.2018, Matzak, C-518/15, EU:C:2018:82, præmis 27).

40 Direktiv 2003/88 finder dermed anvendelse på de aktiviteter, der udøves af arbejdstagere i den offentlige sektor, såsom brandmænd, der betragtes som natarbejdere, for så vidt som disse aktiviteter udøves under sædvanlige betingelser. Det tilkommer den forelæggende ret at efterprøve, om sagsøgerne i hovedsagens aktiviteter udøves under sådanne betingelser.

41 Det følger af ovenstående betragtninger, at artikel 1, stk. 3, i direktiv 2003/88, sammenholdt med artikel 2 i direktiv 89/391, skal fortolkes således, at direktiv 2003/88 finder anvendelse på arbejdstagere i den offentlige sektor, såsom brandmænd, der betragtes som natarbejdere, for så vidt som disse arbejdstagere udøver deres aktiviteter under sædvanlige betingelser.

Det andet spørgsmål

42 Med det andet spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om det ved vurderingen af ækvivalensen af de passende beskyttelses- og forebyggelsestjenester og -faciliteter vedrørende natarbejderes og skifteholdsarbejderes sikkerhed og sundhed, der er foreskrevet i artikel 12, litra b), i direktiv 2003/88, er nødvendigt at tage hensyn til eventuelle forskelle mellem de forskellige kategorier af natarbejdere i en medlemsstat.

43 Det skal i denne forbindelse bemærkes, at artikel 12, litra b), i direktiv 2003/88 fastsætter, at der skal findes passende beskyttelses- og forebyggelsestjenester og -faciliteter vedrørende natarbejderes og skifteholdsarbejderes sikkerhed og sundhed, som svarer til dem, der gælder for »de øvrige arbejdstagere«. Denne bestemmelse regulerer ikke forholdet mellem natarbejdere i forskellige sektorer eller på forskellige områder, men derimod forholdet mellem natarbejdere og dagarbejdere for så vidt angår de beskyttelses- og forebyggelsestjenester og -faciliteter, som disse nyder godt af.

44 Det fremgår imidlertid af Domstolens faste praksis, at det som led i den samarbejdsprocedure mellem de nationale retter og Domstolen, som er indført ved artikel 267 TEUF, tilkommer denne at give den nationale ret et hensigtsmæssigt svar, som sætter den i stand til at afgøre den tvist, der verserer for den. Ud fra denne synsvinkel påhviler det Domstolen i givet fald at omformulere de spørgsmål, der forelægges den. Domstolen kan desuden inddrage EU-retlige regler, som den nationale ret ikke har henvist til i sit spørgsmål (dom af 15.7.2021, Ministrstvo za obrambo, C-742/19, EU:C:2021:597, præmis 31, og af 24.2.2022, Glavna direktsia »Pozharna bezopasnost i zashtita na naselenieto«, C-262/20, EU:C:2022:117, præmis 33 og den deri nævnte retspraksis).

45 I det foreliggende tilfælde vedrører det andet spørgsmål som det fremgår af anmodningerne om præjudiciel afgørelse anvendelsen af det generelle ligebehandlingsprincip, der er fastsat i artikel 20 i Den Europæiske Unions Charter om grundlæggende rettigheder (herefter »chartret«). Den forelæggende ret ønsker nemlig afklaret, om de eventuelt gunstigere vilkår, der gælder for natarbejdere i den private sektor i henhold til artikel 12, litra a), i direktiv 2003/88, ligeledes skal finde anvendelse på natarbejdere i den offentlige sektor.

46 Med det andet spørgsmål ønskes dermed nærmere bestemt oplyst, om artikel 12 i direktiv 2003/88, sammenholdt med chartrets artikel 20, skal fortolkes således, at disse bestemmelser er til hinder for, at den normalt kortere arbejdstid for natarbejde, der i national ret er fastsat for arbejdstagere i den private sektor, ikke finder anvendelse på arbejdstagere i den offentlige sektor, såsom brandmænd.

47 Hvad i første række angår det beskyttelsesniveau for sikkerhed og sundhed, som medlemsstaterne skal sikre natarbejdere, skal det for det første bemærkes, at artikel 12, litra a), i direktiv 2003/88 kræver, at medlemsstaterne tager hensyn til arten af natarbejdet, når de fastsætter dette beskyttelsesniveau, og at dette direktivs artikel 12, litra b), foreskriver, at natarbejdere og skifteholdsarbejdere skal have adgang til passende beskyttelses- og forebyggelsestjenester og -faciliteter, som svarer til dem, der gælder »for de øvrige arbejdstagere«.

48 Det skal i denne henseende bemærkes, at chartrets artikel 31, stk. 1, fastsætter, at »[e]nhver arbejdstager har ret til sunde, sikre og værdige arbejdsforhold«, og at dets artikel 31, stk. 2, præciserer, at »[e]nhver arbejdstager har ret til en begrænsning af den maksimale arbejdstid, til daglige og ugentlige hvileperioder samt til årlig ferie med løn«, idet artikel 12 i direktiv 2003/88 således konkretiserer den grundlæggende rettighed i chartrets artikel 31.

49 Domstolen har desuden fastslået at forpligtelsen i dette direktivs artikel 12, litra a), til at træffe de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at der for natarbejdere og skifteholdsarbejdere gælder et beskyttelsesniveau for sikkerhed og sundhed, som svarer til arten af det arbejde, de udfører, giver medlemsstaterne en vid skønsmargin med hensyn til de egnede foranstaltninger, der skal træffes (dom af 24.2.2022, Glavna direktsia »Pozharna bezopasnost i zashtita na naselenieto«, C-262/20, EU:C:2022:117, præmis 48 og den deri nævnte retspraksis).

50 For det andet skal denne forpligtelse indføres på en sådan måde, at de beskyttelsesformål, der er fastsat i selve direktivet, nås. Medlemsstaterne skal navnlig sikre, at principperne om beskyttelse af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed overholdes, når de fastsætter det nødvendige beskyttelsesniveau for arbejdstagernes sundhed og sikkerhed. De skal derfor sikre, at natarbejdere er omfattet af andre beskyttelsesforanstaltninger med hensyn til arbejdstidens varighed, løn, godtgørelser eller lignende fordele, der gør det muligt at kompensere for den særlige byrde, som denne form for arbejde indebærer, således som bl.a. er fremhævet i direktiv 2003/88, og dermed anerkende natarbejdets art (dom af 24.2.2022, Glavna direktsia »Pozharna bezopasnost i zashtita na naselenieto«, C-262/20, EU:C:2022:117, præmis 51).

51 For det tredje skal det bemærkes, at eftersom natarbejde indebærer en større byrde i forhold til dagarbejde, kan nedsættelsen af den normale varighed af natarbejde i forhold til varigheden af dagarbejde udgøre en korrekt løsning med henblik til at sikre beskyttelsen af de pågældende arbejdstageres sikkerhed og sundhed, selv om dette ikke er den eneste mulige løsning. Alt efter arten af det pågældende arbejde kan en tildeling af supplerende hvileperioder eller f.eks. fritid, ligeledes bidrage til beskyttelsen af disse arbejdstageres sundhed og sikkerhed (dom af 24.2.2022, Glavna direktsia »Pozharna bezopasnost i zashtita na naselenieto«, C-262/20, EU:C:2022:117, præmis 53).

52 Hvad i anden række angår relevansen af ligebehandlingsprincippet som fastsat i chartrets artikel 20, og hvorefter »[a]lle mennesker er lige for loven«, skal det for det første bemærkes, at Domstolen har fastslået, at dette princip er et grundlæggende EU-retligt princip, der kræver, at ensartede situationer ikke må behandles forskelligt, og at forskellige situationer ikke må behandles ens, medmindre en sådan behandling er objektivt begrundet. En forskellig behandling er

begrundet, når den er baseret på et objektivt og rimeligt kriterium, dvs. når den beror på et med den pågældende lovgivning lovligt tilstræbt formål, og når forskellen står i rimeligt forhold til det formål, som tilstræbes med denne behandling (dom af 24.2.2022, Glavna direktsia »Pozharna bezopasnost i zashtita na naselenieto«, C-262/20, EU:C:2022:117, præmis 58 og den deri nævnte retspraksis).

53 Det skal for det andet bemærkes, at for så vidt angår medlemsstaternes virke er chartrets anvendelsesområde defineret i chartrets artikel 51, stk. 1, hvorefter chartrets bestemmelser er rettet til EU-institutionerne og medlemsstaterne, dog kun når de gennemfører EU-retten, og af det følge af fast retspraksis, at begrebet »gennemførelse af EU-retten« som omhandlet i denne bestemmelse forudsætter, at der foreligger en vis grad af tilstrækkelig tilknytning mellem en EU-retsakt og den omhandlede nationale foranstaltning, som går ud over den beslægtethed, der måtte findes mellem de omhandlede områder, eller den indirekte virkning, som et område kan have på et andet, henset til de vurderingskriterier, der er fastlagt af Domstolen (dom af 24.2.2022, Glavna direktsia »Pozharna bezopasnost i zashtita na naselenieto«, C-262/20, EU:C:2022:117, præmis 60 og den deri nævnte retspraksis).

54 Det skal i denne forbindelse bemærkes dels, at arbejdslovens artikel 140, stk. 1, bestemmer, at den normale varighed af natarbejde ved en femdages arbejdsuge ikke må overstige syv timer. Som den forelæggende ret har fremhævet, finder denne bestemmelse anvendelse på arbejdstagere i den private sektor. Derudover bemærkes, at artikel 187, stk. 3, i loven om indenrigsministeriet, bestemmer, at i tilfælde af skifteholdsarbejde kan natarbejde udføres fra kl. 22.00 til kl. 6.00, men at den gennemsnitlige arbejdstid for tjenestemænd i dette ministerie ikke må overstige otte timer pr. periode på 24 timer. Som fastslået af Domstolen præciserer disse bestemmelser de nærmere regler for natarbejde med hensyn til sikkerhed og sundhed, og navnlig begrænsningen af natarbejdets varighed. Disse bestemmelser udgør en gennemførelse af direktiv 2003/88 og er derfor omfattet af EU-rettens anvendelsesområde (dom af 24.2.2022, Glavna direktsia »Pozharna bezopasnost i zashtita na naselenieto«, C-262/20, EU:C:2022:117, præmis 61-63).

55 For det tredje og for så vidt som den forelæggende ret er af den opfattelse, at den i hovedsagen omhandlede nationale lovgivning udgør en mere gunstig ordning for arbejdstagere i den private sektor end den, der gælder for arbejdstagere i den offentlige sektor, har Domstolen fastslået, at en forskelsbehandling på grundlag af ansættelsesforholdets vedtægtsmæssige eller kontraktmæssige karakter principielt vil kunne vurderes i forhold til ligebehandlingsprincippet, der er et grundlæggende EU-retligt princip, som nu er fastslået i chartrets artikel 20 og 21 (dom af 24.2.2022, Glavna direktsia »Pozharna bezopasnost i zashtita na naselenieto«, C-262/20, EU:C:2022:117, præmis 65).

56 Hvad angår kravet om, at de foreliggende situationer skal være sammenlignelige med henblik på at fastslå, om der foreligger en tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet, har Domstolen for det første præciseret, at denne sammenlignelige karakter ikke skal vurderes generelt og abstrakt, men specifikt og konkret på grundlag af alle de omstændigheder, som kendetegner disse situationer, navnlig i lyset af indholdet af og formålet med den nationale lovgivning, der indfører en forskellig behandling, samt i givet fald de principper, der gælder inden for det område, som den nationale lovgivning henhører under, og de formål, der forfølges på det pågældende område (dom af 24.2.2022, Glavna direktsia »Pozharna bezopasnost i zashtita na naselenieto«, C-262/20, EU:C:2022:117, præmis 67 og den deri nævnte retspraksis).

57 Det påhviler den forelæggende ret, som alene har kompetence til at bedømme de faktiske omstændigheder, at foretage den nødvendige efterprøvelse med henblik på dels at identificere de relevante kategorier af arbejdstagere, dels at afgøre, om kravet om, at de foreliggende situationer skal være sammenlignelige, er opfyldt i den foreliggende sag (dom af 24.2.2022, Glavna direktsia »Pozharna bezopasnost i zashtita na naselenieto«, C-262/20, EU:C:2022:117, præmis 70 og den deri nævnte retspraksis).

58 Forelægges Domstolen en anmodning om præjudiciel afgørelse, er den imidlertid på baggrund af oplysningerne i sagsakterne beføjet til at give nærmere oplysninger med henblik på at vejlede den nationale ret i forbindelse med afgørelsen af hovedsagen (dom af 24.2.2022, Glavna direktsia »Pozharna bezopasnost i zashtita na naselenieto«, C-262/20, EU:C:2022:117, præmis 71 og den deri nævnte retspraksis).

59 Det skal i denne forbindelse påpeges, at den forelæggende ret sondrer mellem to abstrakte kategorier af natarbejdere, nemlig på den ende side »natarbejdere i den offentlige sektor« med henvisning til eksemplet bestående af den særlige kategori af tjenestemænd i indenrigsministeriets generaldirektorat »Brandvæsen og civilforsvar«, og på den anden side »natarbejdere i den private sektor«.

60 Domstolen har imidlertid fastslået, at vurderingen af, om de foreliggende situationer er sammenlignelige med henblik på at fastslå, om der foreligger en tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet, i henhold til chartrets artikel 20 ikke skal foretages generelt og abstrakt, men specifikt og konkret på grundlag af alle de omstændigheder, som kendetegner de omhandlede situationer, navnlig i lyset af indholdet af og formålet med den nationale lovgivning, der indfører en forskellig behandling, samt i givet fald de principper, der gælder inden for det område, som den nationale lovgivning henhører under, og de formål, der forfølges på det pågældende område (dom af 24.2.2022, Glavna direktsia »Pozharna bezopasnost i zashtita na naselenieto«, C-262/20, EU:C:2022:117, præmis 67).

61 Det skal desuden bemærkes, at selv om det fremgår af anmodningerne om præjudiciel afgørelse, at arbejdstagerne i den offentlige sektor har yderligere fordele i forhold til arbejdstagerne i den private sektor, er det imidlertid ikke præciseret, om disse fordele direkte vedrører arten af det natarbejde, der udføres af de arbejdstagere i den offentlige sektor, der er genstand for hovedsagerne, dvs. tjenestemænd i indenrigsministeriets generaldirektorat »Brandvæsen og civilforsvar«, eller om formålet hermed er et andet.

62 Det skal ligeledes bemærkes, at den forelæggende ret for så vidt som det konstateres, at der foreligger en eventuel forskelsbehandling mellem to kategorier af arbejdstagere, der befinder sig i en sammenlignelig situation, ikke har præciseret, hvilket formål der eventuelt forfølges med den nationale lovgivning, hvorved der er indført en sådan forskelsbehandling.

63 Det tilkommer derfor den forelæggende ret at afgøre for det første, om de berørte kategorier af arbejdstagere befinder sig i en sammenlignelig situation, for det andet om disse kategorier behandles forskelligt, for det tredje om denne forskelsbehandling er baseret på et objektivt og rimeligt kriterium, dvs., at den beror på et med den pågældende lovgivning lovligt tilstræbt formål og står i rimeligt forhold til dette formål (jf. i denne retning dom af 24.2.2022, Glavna direktsia »Pozharna bezopasnost i zashtita na naselenieto«, C-262/20, EU:C:2022:117, præmis 80)

64 Det følger af ovenstående betragtninger, at artikel 12 i direktiv 2003/88, sammenholdt med chartrets artikel 20, skal fortolkes således, at disse bestemmelser ikke er til hinder for, at den normale varighed af natarbejde, der er fastsat til syv timer i en medlemsstats lovgivning for arbejdstagere i den private sektor, ikke finder anvendelse på arbejdstagere i den offentlige sektor, såsom brandmænd, hvis en sådan forskelsbehandling, når de berørte kategorier af arbejdstagere befinder sig i en sammenlignelig situation, er baseret på et objektivt og rimeligt kriterium, dvs. at den beror på et med den pågældende lovgivning lovligt tilstræbt formål og står i rimeligt forhold til dette formål.

Sagsomkostninger

65 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i de sager, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagsomkostningerne. Bortset fra de nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Sjette Afdeling) for ret:

1) **Artikel 1, stk. 3, i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2003/88/EF af 4. november 2003 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden, sammenholdt med artikel 2 i Rådets direktiv 89/391/EØF af 12. juni 1989 om iværksættelse af foranstaltninger til forbedring af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed under arbejdet,**

   skal fortolkes således, at

   direktiv 2003/88 finder anvendelse på arbejdstagere i den offentlige sektor, såsom brandmænd, der betragtes som natarbejdere, for så vidt som disse arbejdstagere udøver deres aktiviteter under sædvanlige betingelser.

2) **Artikel 12 i direktiv 2003/88, sammenholdt med artikel 20 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder,**

   skal fortolkes således, at

   disse bestemmelser ikke er til hinder for, at den normale varighed af natarbejde, der er fastsat til syv timer i en medlemsstats lovgivning for arbejdstagere i den private sektor, ikke finder anvendelse på arbejdstagere i den offentlige sektor, såsom brandmænd, hvis en sådan forskelsbehandling, når de berørte kategorier af arbejdstagere befinder sig i en sammenlignelig situation, er baseret på et objektivt og rimeligt kriterium, dvs. at den beror på et med den pågældende lovgivning lovligt tilstræbt formål og står i rimeligt forhold til dette formål.

Underskrifter